

ZBORNÍK PEDAGOGICKEJ FAKULTY
UNIVERZITY KOMENSKÉHO. PHILOLO-
GIA XVI. BRATISLAVA : Univerzita Komen-
ského, 2003. 251 s.

Tradičným publikačným priestorom pre vedeckopedagogických pracovníkov fakúlt našich vysokých škôl sú už dlhé roky špecializované zborníky. Na školách poskytujúcich učiteľské štúdium má spomenutá špecializácia podobu striedania sa prírodovedných a spoločenskovedných katedier vo využívaní skromných publikačných možností. Výsledkom sú účelové publikácie, ktorých recepčné bytie je zúžené zväčša len na prostredie fakulty, v lepšom prípade univerzity a len v ojedinelých prípadoch sa s nimi môžeme stretnúť v širšej distribučnej sieti vysokoškolských predajní literatúry. Na pultoch bežných, ale ani lepších kníhkupectiev takmer nikdy. Publikovanie výsledkov práce vysokoškolských učiteľov a vedcov v našej disciplíne sa potom pohybuje akoby v uzavretom kruhu: čo si napíšeme sami, aj prečítame, niekedy možno aj naši študenti – a tak stále dookola. Pod pracovnými stolmi na zúčastnených katedrách sa potom vŕšia stĺpy publikácií, ktoré postihol smutný osud ležiačkov. Nie preto, že by obsahovali práce, ktoré sú nekvalitné, práce, ktoré si nazaaslúžia pozornosť odbornej čitateľskej obce, ale preto, že zlyháva systém distribúcie, preto, lebo vedenia fakúlt sa len málo zaoberajú skutočným zhodnotením svojej investície – odbornej i finančnej. Jeho prvým predpokladom môže byť len kvalitná distribúcia. Do knižníc, na pulty predajní odbornej literatúry partnerských vysokých škôl, do kníhkupectiev. Ale aj do redakcií odborných časopisov. Ich prostredníctvom sa vydavateľ môže dozvedieť podstatné informá-

cie o efektívnom investovaní svojich prostriedkov. Tu vzniká priestor na konfrontáciu názorov, prístupov a riešení zvolených odborných problémov, teda priestor na profesionálny dialóg, ktorý naša (a nielen naša) vedecká disciplína zúfalo potrebuje.

Všetko toto sa týka aj prítomného zborníka Pedagogickej fakulty UK v Bratislave. Aj jeho cesta k čitateľovi nie je a nebude jednoduchá. Funguje skôr náhoda než bežný a normálny spôsob, umožňujúci napríklad kúpu zborníka v kníhkupectve. Pritom sa autori venujú témam, ktoré zasahujú celú slovenskú literárnovednú obec a mohli by stáť na prahu širšej odbornej diskusie o minulosti, súčasnom stave i perspektíve našej disciplíny. Najmä po tom, čo medzi študijnými odbormi jednotlivých stupňov vysokoškolského štúdia, schválenými v decembri minulého roka ministrom školstva, absentuje doterajší odbor teória a dejiny slovenskej literatúry, a figuruje len odbor slovenský jazyk a literatúra. Ak som hľadal dobre, ak je to skutočne tak (bodaj by som sa mýlil), potom teória a dejiny slovenskej literatúry ako študijný odbor prestáva jestvovať a čaká ho transformácia diktovaná elementárnou školskou praxou. Už nie samostatná vedecká disciplína, ale len jeden zo študijných programov vysokoškolského štúdia v odbore učiteľstvo akademických predmetov, spojený (tak ako na základnej a strednej škole) s predmetom slovenský jazyk.

Aj pre tieto skutočnosti a nejasnosti som sa rozhodol komentovať literárnovedný obsah zborníka, resp. niektoré zúčastnené štúdie. Abstrahujem teda od lingvistickej zložky, na ktorej sa podieľajú slovakisti i odborníci na cudzie jazyky.

Redakcia zborníka v krátkom úvode k bloku Literárna veda – slovakistika upozor-

ňuje na príležitosti, ktoré stáli pri zrode podstatnej časti príspevkov. Išlo o vedecké kolokvium usporiadané k 80-tym narodeninám Karola Rosenbauma (február 2000), o kolokvium zacielené na otázky historickej poetiky, spojené s pripomienkou 65-tych narodenín Viliama Marčoka (jún 2000) a vedecký seminár o literárnohistorických syntézach, periodizácii literárnych dejín a o verzologických problémoch, usporiadaný aj v súvislosti so 75-tymi narodeninami Stanislava Šmatláka. Usporadujúcim rámcom pre všetky spomenuté podujatia a pre všetky štúdie, ktoré s nimi súvisia, bola zacielenosť na problematiku literárnovedného výskumu na Slovensku po roku 1945. Vo všetkých troch prípadoch ide teda o pokusy autorov štúdií komentovať situáciu slovenskej literárnej vedy po druhej svetovej vojne, reflektovať (v prípade personálne orientovaných prác L. Richtera, E. Hlebu či jedného z príspevkov V. Marčoka) aj pozíciu Karola Rosenbauma, resp. Stanislava Šmatláka v jej kontexte.

Pokusom o širšie založenú reflexiu situácie v našej disciplíne sú štúdie E. Tkáčikovej *Literárna veda po roku 1945* a V. Marčoka *Koniec historickej poetiky?* Tieto práce vstupujú do kontextu pokusov literárnohistoricky popísať situáciu slovenskej literatúry po r. 1945 a literárneho života na Slovensku po r. 1945, ktorý sa v deväťdesiatych rokoch uskutočnil na pôde Ústavu slovenskej literatúry SAV, Katedry slovenskej literatúry a literárnej vedy FF UK a ktorý získal podobu vedeckých štúdií (Paštéková, Prušková, Matejov, Zajac, Šútovec, Jenčíková, Drug, Bílik a i.), Slovníka slovenských spisovateľov pod vedením Valéra Mikulu či trojzväzkovej antológie *Čítame slovenskú literatúru* (Bílik, Jenčíková, Juráňová, Paštéková, Prušková, Zajac). Detailný analytický pohľad na situáciu v literárnej vede súčasťou týchto prác nebol. Situácia disciplíny sa však do podoby jednotlivých štúdií premietla. Sú totiž tým, čo zostalo z mnohých diskusií a polemík o podobe možných dejín

slovenskej literatúry, z diskusií o tom, či predmetom historiografickej reflexie má byť najmä autor alebo literárny text alebo priestor literárneho života ako priestor recepcný, či má ísť o syntézu v podobe autorských portrétov alebo o popísanie literárneho procesu... Táto diskusia ešte ani zďaleka neskončila, čo potvrdzujú aj štúdie Evy Tkáčikovej a Viliama Marčoka, aj keď každá iným spôsobom.

Eva Tkáčiková sa rozhodla pre tradičný prístup chronologického „rozprávania“ o tom, aké postavy a aké práce tvoria korpus slovenskej literárnej vedy a vedome použila minimálne dvojakú redukciu celého problému. Vychádzajúc z premisy, že „formovanie literárnej vedy na Slovensku bolo už od prvých bibliografických pokusov úzko späté s úsilím o systemizovanie literárnohistorického vývinu“ (s. 141), sústreďuje pozornosť najmä na literárnu historiografiu. Bocom zostáva stav a podoba literárnej teórie a metodológie i literárna kritika. Druhým prostriedkom redukcie je rezignácia na problémový prístup, na vyhmätávanie uzlových bodov jej vývinu z hľadiska imanentného i z hľadiska externých podmienok, v ktorých existovala a ktoré nezriedka aj sama vytvárala a ovplyvňovala. Získavame tak síce aký-taký prehľad, ale nezískavame pohľad do vnútra. Je tu sumár, nie však analýza situácií. Ani tých dejinných, ani tej prítomnej. Uvažujeme viac nad tým, čo autorka ešte mohla uviesť (napríklad Šútovcove Romány a mýty), a nie nad tým, čo umožňuje postavenie enumerovaných prác vedľa seba, či je vôbec možné takto ich vedľa seba jednoducho nastaviť, či jestvuje alebo nejestvuje dajaká ich problémová (hodnotová) diferenciácia. Usporadujúcim parametrom tohto typu historiografickej reflexie teda nie je analýza hodnotového rozvrstvenia obsahu sledovaného historického času, sformulovanie dobových problémov literárnej vedy, problém centrálnych a periférnych problémov disciplíny v „tom čase“, problém podoby a kvality vedeckých odpovedí na tieto problémy, zma-

povanie dobových odborných a vedeckých diskusií a výstupov z nich a pod. Usporiadujúcim parametrom tohto typu historiografickej reflexie je čas vydania prezentovaných prác slovenských literárnych vedcov. Je to legitímny postup, ktorý môže slúžiť najmä ako východisko pre budúce analýzy. V tom je jeho užitočnosť a nevýhoda zároveň.

Hovoril som o dvojnásobnej redukcii. Prvá vypovedá o presvedčení autorky, že slovenská literárna veda je najmä literárnou historiografiou. Možno je to skutočne tak. Takéto tvrdenie podporuje kvantitatívne hľadisko (počet prác s touto „tematickou“ orientáciou), absencia u nás napísanej a vydannej teórie literatúry i súčasný stav disciplíny, problematizuje ju metodologická produktivnosť teoretických prác predstaviteľov „starého slovenského“ štrukturalizmu, „starej“ nitrianskej školy, viaceré práce Nory Krausovej, práce Petra Zajaca, Milana Šútovca, Fedora Matejova, Tomáša Horvátha, Lubomíra Plesníka, Tibora Žilku, Viliama Marčoka, Františka Štrausa, Jozefa Hvišču, Valéria Mikulu, Milana Jurča, Stanislava Rakúsa a iných. Máme hypotézu, nie je však potvrdená. Napriek prítomnej štúdií.

Druhá redukcia naznačuje nechuť k objektívnej sebareflexii našej disciplíny. A nie je to len nechuť autorky tejto štúdie! Môžeme sa síce spoliehať na to, že si nás všimne dakto zvonka, ale každému takémuto pohľadu bude dačo chýbať. Napríklad vôľa prekročiť zúžené hranice vzťahu k slovenskej literárnej vede, určované najmä priateľskou väzbou s niektorým jej protagonistom. Potvrdením je príspevok Ludwiga Richtera o Karolovi Rosenbaumovi. Produktívna bude zrejme tá cesta, ktorú už v roku 1967 načrtol Oskár Čepan v štúdií Slovenská literárna veda v rokoch 1945 – 1966 a ktorej analytické jadro i relevantné výsledky Eva Tkáčikova z ťažko pochopiteľných dôvodov nevyužila. Zostávajú teda aktuálne a vďačka všetkým, čo sa postarali o ich aktualizáciu v najnovšom vydaní prác Oskára Čepana o literárnych dejinách a literárnej vede (2002).

Prácou, ktorá sa rovnako venuje situácii slovenskej literárnej vedy je v prítomnom zborníku štúdia Viliama Marčoka *Koniec historickej poetiky?* Už otázka v nadpise signalizuje problémový prístup a hľadanie odpovede. Aj v Marčokovom prípade by sme mohli konštatovať reduktívny postup, ide však o redukciiu iného typu ako v predchádzajúcej štúdií. Oproti tamojšiemu širokému poľu slovenskej literárnej vedy po r. 1945 tu stojí koncentrovaný pohľad na súčasnú situáciu historickej poetiky v kontexte našej literárnej vedy, na situáciu teoretických výskumov u nás, k dispozícii je pokus o načrtnutie výskumných perspektív. Marčokova práca je relevantnou výzvou na diskusiu o situácii, ktorú charakterizuje akási „všeobecná nechuť k exaktnosti, o ktorú tak prácne a nádejne usilovali generácie dvoch tretín 20. storočia“ (s. 198), „o stave našej historickej poetiky... v perspektíve dnes už masovo hlásaného – konca veľkých narácií – a v perspektíve konkrétneho stavu tejto disciplíny u nás a v kontexte úspechov/neúspechov – historizujúcich poetológov – za hranicou.“ (s. 199). Z taktu vymedzeného uhla pohľadu ponúka Marčok svoj príspevok do diskusie najmä o typológii literárneho obdobia a literárneho procesu, o vzťahu písanej literatúry a folklóru, vysokej literatúry a literatúry populárnej i o vzťahu literatúry a dobových neliterárnych kontextov. To všetko na pozadí reflexie zahraničnej situácie i provokujúcej (ale zrejme pravdivej) poznámky o tom, že „u nás sa kopia – nedokončené a opustené – projekty a zámery“ (s. 207).

Svoje, tiež redukované, čítanie zborníka bratislavskej Pedagogickej fakulty UK zakončím len krátkym poukazom na dávnu, ale až teraz publikovanú štúdiu Františka Štrausa Polemicky o autorstve básne Ku dňu 6. júna. Keď nám František Štraus na aspirantských seminároch v Literárnovednom ústave SAV uprostred osemdesiatych rokov prezentoval „svoju verzoológiu“ založenú na exaktných matematických a štatistických metódach, bol

som, jemne povedané, nedôverčivý. So mnou, trúfam si povedať, takmer všetci kolegovia. Pri čítaní prítomnej štúdie, ktorá je odborne fundovanou polemikou s názorom Pavla Vongreja, že autorom básne Ku dňu 6. júna je Ján Botto, sa moja averzia zmierňuje. Na sugestívne otázky autora typu „je možné, aby sa autor dvoch básní na tú istú tému...“ (s. 218) síce môžeme pokojne odpovedať, že „je to možné“, ale najmä pod dojmom jeho argumentácie musíme dodať, že „málo pravdepodobné“. Odporúčam Štrausovu štúdiu všetkým, ktorí obľubujú lúštenie sporov o autorstvo či odhaľovanie iných odborných tajomstiev.

Komentované štúdie pokladám v literárnovednej časti zborníka za centrálnu. Príležitostný ráz, ktorý signalizuje úvod, sa v nich podarilo zredukovať, resp. eliminovať a do popredia sa dostala ich diskusná produktívnosť.

René Bilík

Flusser, Vilém: KOMUNIKOLÓGIA. Bratislava : Mediálny inštitút, 2002, preklad Alma Münzová. 253 s.

Najčastejším označením, prostredníctvom ktorého sa jednotliví komentátori Flusserovho diela pokúšajú špecifikovať jeho pozíciu medzi teoretikmi médií a osobitosť jeho prístupu k fenoménu komunikácie, je pomenovanie filozof komunikácie. Flusser je nielen vynikajúcim znalcom dejín filozofie, nezanedbateľný je aj jeho osobný prínos k rozvoju a obohateniu súčasného filozofického myslenia. Aj keď je najčastejšie priradovaný k postmodernej filozofii, väčšina jeho skrytých i otvorených odkazov a inšpirácií sa viaže k dvom starším filozofickým autoritám – Heideggerovi (motív „zabudnutosti“, chápanie pobytu ako bytia k smrti, existenciálny rozmer ľudskej existencie a v niektorých prípadoch i zjavná

heideggerovská dikcia ozvlášťujúca niektoré pasáže Komunikológie i niektorých iných Flusserových diel) a k Husserlovi.

Centrálnym problémovým východiskom Komunikológie je totiž motív krízy kultúry. Táto je v určitom zmysle analogická s krízou vied, ktorú svojho času Husserl reflektoval vo svojej „Krisis“. Súčasná kríza však podľa Flussera nie je ani tak krízou našich spôsobov kodifikovania sveta, podobne ako sa ani kríza vied bezprostredne nedotýkala vied samotných (v čase, keď Husserl túto diagnózu stanovil, veda sa naopak intenzívne rozvíjala). V oboch prípadoch ide skôr o určitú „krízu človeka“. Jej podstata spočíva v tom, že význam médiami sprostredkovaného sveta (rovnako ako aj význam vedy) pre náš ľudský život sa pozvoľna vytráca, a to v tom zmysle, že nás nepribližuje nášmu žitému svetu, ale ho určitým spôsobom marginalizuje a znehodnocuje.

Prvá kapitola práce sa začína analýzou súčasnej komunologickej situácie. Komunikáciu Flusser delí podľa dvoch kritérií: 1. podľa sémantických hľadísk (z hľadiska charakteristiky posolstva, ktoré sa vysiela); 2. podľa syntaktických hľadísk (z hľadiska štruktúry komunikácie). Obe tieto hľadiská sa zároveň navzájom ovplyvňujú. V rámci sémantických hľadísk rozlišuje medzi faktickou informáciou (komunikémy vedy), estetickou informáciou (komunikémy umenia) a normatívnou informáciou. V rámci syntaktických hľadísk uvažuje o štyroch modeloch štruktúr diskurzu (divadelných, pyramídových, stromových a amfiteátrových diskurzoch) a dvoch modeloch štruktúr dialógu (kruhových a sieťových dialógoch). Kým dialóg vymedzuje metóda generovania nových informácií z iných, funkcia diskurzívnej formy komunikácie sa vyznačuje konzervovaním a ochranou existujúcich informácií pred zmenou. Ich odlišnosť je však len relatívna – dialóg a diskurz sa vzájomne podmieňujú. Rovnováha medzi nimi však môže byť narušená. Dnes sa tak deje v prospech diskurzívnej podoby komunikácie. Dis-